

Sijaishuoltopaikoistaan luvatta poissaolevat lapset HE 149/2025 vp / Asiantuntijalausunto: Sami Isoniemi

Historiallinen kehitys huomioiden on varmistuttava yhteistyövelvoitteen ja lapsen edun ensisijaisuuden periaatteen huomioimisessa kaikilla tasoilla

Lapsen edun ensisijaisuuden periaatetta ei ole ymmärretty, kun katsotaan sijaishuoltopaikoistaan luvatta poissaolevien lasten tilannetta. Perustelen tätä mm.

- Viranomaisten yhteisohjeella eri toimijoiden vastuista luvatta sijaishuoltopaikastaan poistuneen tai sinne palaamatta jättäneen lapsen palauttamiseksi sijaishuoltopaikkaansa, jossa luvattomasti poissaolevasta lapsesta käytetään pakoleivan henkilön – käsitettä, joka pyrki ohjaamaan lapsen etsintään liittyvää päätöksentekoa. Pakoleivan henkilön käsitettä ei käytetä lastensuojelussa ja se vääristää ajatusta siitä, että lastensuojeluun sijoitetun asiakkaan itsemääräämisoikeus menisi lastensuojeluviranomaisen ja etsivien tahojen päätöksen teon edelle.
- Ohjeistusta poliisin virka-apun antamisen maksullisuudella, joka piti lainsäädännöllä, että lastensuojeluviranomaiselle annettava virka-apu on jälleen maksutonta.
- Lukuisten EOA:n ratkaisujen hengellä, jossa käy ilmi, että lapsen etu ei toteudu.

On huomioitava, että yhteistyövelvoite tulee kirjatuksi ja käytännön tasolla toteutetuksi. Alla olevaan empiiriseen tilastotutkimukseen nojaten lainsäädäntöehdotukset ovat luvattoman poissaolon osalta kannatettavia kehitysaskeleita. Ne kuitenkin sisältävät harhan siitä, että lainsäädännön luomat pistemäiset ratkaisut yksinomaan auttavat. Lapsen etua on luvattoman poissaolon ollessa kyseessä toteutettava poikkihallinnollisesti.

Tietopohja luvattomien poissaolojen lukumääräistä ja tietopohjasta

Vuonna 2023 poliisille tehtyjen etsintäkuulutusten perusteella luvattomia poissaoloja oli vähintään 4759 kappaletta. Pidän todennäköisenä, että epäyhtenäisten kirjauskäytäntöjen vuoksi etsintäkuulutuksia on tosiasiallisesti 600–700 enemmän eli luvattomia poissaoloja olisi ollut vähintään 5300–5400 vuonna 2023. Vuonna 2020 luvattomia poissaoloja oli HE:n tekstistä poiketen vähintään 4762.

Lukujen epämääräisyys johtuu siitä, että vuonna 2020 tunnistettuja kirjaustapoja oli ainakin kaksi ja vuonna 2023 poliisi kirjasi luvattomia poissaoloja ainakin viidellä eri tavalla. Näin ollen myös vuoden 2022 tilastot HE:n tekstissä perustuvat Poliisihallituksen arvioon, jossa ei ole huomioitu tietopohjaan ja tilastointiin vaikuttavaa epäyhtenäistä kirjauskäytäntöä.

Vuoden 2023 luvattomista poissaoloista (n = 4759) olen tarkastellut 2760 luvattonta poissaoloa eli 58 prosenttia tietoon tulleista poissaoloista.

2760 luvattonta poissaoloa käsitti 670 poikaa, jotka tekivät 1645 poissaoloa. Heistä 315 (47 %) poistui kerran. 521 tyttöä tekivät 1114 poissaoloa. Heistä 273 (52 %) poistui kerran. Yhteensä tarkastellut 2760 poissaoloa käsitti 1191 lasta. Projektoituna kaikkiin 4759 ilmoitukseen tämä tarkoittaisi 2053 lasta eli 12 prosenttia vuonna 2023 kodin ulkopuolelle sijoitetuista lapsista.

Vuonna 2023 tarkastelluista 2760 poissaolosta 153 tapauksessa sijoituspaikka varmuudella vaihtui luvattoman poissaolon aikana. Näistä 46 tapausta päättyi siihen, että luvattomasti poissa oleva täytti 18 vuotta ja etsintäkuulutus raukesi automaattisesti.

11 tarkastelluista henkilöistä on kuollut tutkimuksen tekoaikana. Vuonna 2023 luvattoman poissaolon aikana kuoli vähintään kolme lasta. Tarkastelu kattaa tältä osin vain osan luvattomasti poissaolleista lapsista.

Tarkastelluista poissaoloista 985 (36 %) kesti 0-1 päivää, 617 (22 %) kesti 2-7 päivää ja 1158 (41 %) kesti yli viikon. Vuonna 2023 alkaneita poissaoloja on yhä käynnissä ja niitä on päättynyt vielä vuonna 2026.

Johtopäätöksiä poissaolojen lukumääristä ja tietopohjasta:

- Poliisin kirjaamat etsintäkuulutukset kirjataan viidellä eri tavalla, jotka vääristävät tietopohjaa ja tekevät tilastoinnista lähes mahdotonta
- Luvattomien poissaolojen määrät eivät ole laskussa.
- Luvattomiin poissaoloihin liittyy kestoiltaan eri mittaisia poissaoloja, jotka vaativat eri toimenpiteitä.
- Miten lainsäädännöllä turvataan etsintävelvoitteen täyttyminen, kun sijaishuoltopaikka vaihtuu tai luvaton poissaolo alkaa kiireellisen sijoituksen päätöksen myötä.
- Luvattomiin poissaoloihin liittyy konkretisoituneita riskejä. Lisäksi pitkät kestot itsessään ovat riski.

Käytännön haasteita

- Häätäpaikkannuksen tarpeeseen liittyy yleensä tarve saada käyttöön poliisin toimivaltuuksia. → On turvattava yhteistyövelvoitteen täyttyminen.
- Kiinniotto-oikeudessa on huomioitava, että verekseltään tapahtuvia kiinniottoja on vähemmän kuin yli kahden päivän poissaoloja. → Voiko sijaishuoltopaikoilla tai sosiaaliviranomaisella olla tosiasiallinen kyky suorittaa kiinniotot julkisilla paikoilla tai asunnoissa?
- Sijaishuoltopaikan vaihtuminen perustuu ostopalvelusopimukseen → Miten lapsi tulee tietoiseksi siitä ja siihen liittyvästä kiinniotto-oikeudesta?
- Luvattoman poissaolon päättymisen täysi-ikäisyyteen on huolestuttava indikaattori siitä, että luvaton poissaolo, mutta myöskään sen jälkeinen ajanjakso on huolta aiheuttava nivelvaihe lapsen ja nuoren elämässä. → Tulisiko luvattoman poissaolon etsintäkuulutus ulottaa tosiasialliseen tapaamiseen eikä täysi-ikäisyyteen
- Luvattoman poissaolon uusiminen on tilastoitu fakta. -> Ensimmäiseen luvattomaan poissaoloon puuttuminen tulisi olla poikkihallinnollisesti priorisoitava tehtävä esim. ankkurissa.
- Pitkiä luvattomia poissaoloja ja riskiryhmiin kuuluvien lasten kiinniottoja on valtakunnallisesti sen verran paljon, että julkisen toimijan suorittamat kiinniotot turvaisivat kiinniotetun oikeudet parhaiten ja kiinniottoon olisi tällä tavoin myös osaava ja koulutettu henkilöstö.